

С. С. Здоровко,
аспірант, Національний університет цивільного захисту України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1820-8593>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.7.236

ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ПРОТИДІІ ТЕРОРИЗМУ

S. Zdorovko,
PhD student, National University of Civil Defence of Ukraine

STATE LEGAL POLICY TO COUNTER TERRORISM

У статті проаналізовані основні підходи до розуміння дефініції тероризму, досліджено проблему регулювання боротьби з тероризмом в міжнародно-правових документах і національному законодавстві окремих держав, охарактеризована діяльність Європейського Союзу зі створення політико-правових основ єдиної європейської системи безпеки, що включає і сферу антитерористичної діяльності, проаналізований правовий статус і основні функції євроатлантичної безпеки, ресурсний потенціал структури в оптимізації боротьби з тероризмом з опорою на міжнародно-правові норми і принципи.

Із залученням широкого кола джерел, в статті здійснений науковий аналіз діяльності європейських міжнародних організацій і установ з вироблення концептуальних основ антитерористичної стратегії, застосуванню різних механізмів протидії тероризму, аналізу і оцінки ефективності спільних глобальних і регіональних зусиль в проведенні антитерористичної політики.

Методологічну основу дослідження складають сучасні принципи і методи пізнання, опису і аналізу правових явищ. Аналіз різних міжнародно-правових документів, а також національного законодавства держав показав, що світова спільнота усвідомлює високу громадську і політичну небезпеку проявів тероризму, глобальні масштаби усе більш наростаючої терористичної загрози і виробляє адекватні правові заходи у боротьбі з ним, зважаючи на його специфіку в конкретній країні. Складність вироблення універсальної міжнародно-правової дефініції тероризму, що приймається світовою спільнотою в якості парадигмальної, визначається багатомірністю самого феномену "тероризм", що є "постійно еволюціонуючою системою".

The article analyzes the main approaches to understanding the definition of terrorism, examines the problem of regulating the fight against terrorism in international legal documents and the national legislation of individual states, characterizes the activities of the European Union in creating the political and legal foundations of a unified European security system, which includes the field of anti-terrorist activities, the legal status and main functions of Euro-Atlantic security, the resource potential of the structure in optimizing the fight against terrorism based on international legal norms and principles.

With the involvement of a wide range of sources, the article carries out a scientific analysis of the activities of European international organizations and institutions on the development of the conceptual foundations of the anti-terrorist strategy, the application of various mechanisms for countering terrorism, the analysis and assessment of the effectiveness of joint global and regional efforts in the implementation of anti-terrorist policy.

The methodological basis of the study consists of modern principles and methods of knowledge, description and analysis of legal phenomena. The analysis of various international legal documents, as well as the national legislation of states, showed that the world community is aware of the high public and political danger of manifestations of terrorism, the global scale of the ever-increasing terrorist threat, and takes adequate legal measures to combat it, taking into account its specificities in a specific country. The complexity of developing a universal international legal definition of terrorism, which is accepted by the world community as paradigmatic, is determined by the multidimensionality of the phenomenon 'terrorism' itself, which is a 'constantly evolving system.

An analysis of foreign experience in combating terrorism was made using the example of countries in the Middle East and Africa. The categories of terrorism and its manifestations in society and its impact on it are defined. It is outlined that the following aspects of terrorism remain relevant for study and constant scientific clarification: determinants, forms and signs, types and subspecies, and trends. The entire complex and experience of counter-terrorism, both domestic and foreign, deserves special attention. The practical implementation of a set of measures to combat terrorism requires reliance on the entire power vertical built in the state, with coordination from an independent state administration body.

Ключові слова: державна політика боротьби з тероризмом, міжнародний тероризм, тероризм, правовий механізм боротьби з тероризмом.

Key words: state counter-terrorism policy, international terrorism, terrorism, legal mechanism of counterterrorism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Стабільне існування і поступальний розвиток будь-якого суспільства, створення гідних умов життя і діяльності громадян нерозривно пов'язані із станом захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави.

XX століття принесло з собою і феномен світових воєн, гонку озброєнь, що виснажує, загрозу ядерної і техногенної катастрофи, інтенсифікацію регіональних військово-політичних конфліктів в умовах глобалізації, зростання акцій міжнародного тероризму. У цей період постійно наростала гострота глобальних проблем. Важливим чинником посилення цього процесу став феномен політичного екстремізму і тероризму.

Актуальність дослідження феномену тероризму зростає для вітчизняної науки через загрозу, яку представляє тероризм державної безпеки, національним інтересам держави з боку терористських груп, що знаходяться на території країни, і міжнародних терористичних і екстремістських організацій, що намагаються впливати на політичне життя в державі. Тому для нашої країни проблема тероризму має як усередині, так і зовнішньополітичне значення.

Особливу значущість цієї проблемі надає той факт, що прояви тероризму усередині країни можуть підривати стійкість політичної системи суспільства, стабільність політичного курсу, завдаючи збитку конституційному ладу. Це здатне привести і, як показує практика, реально призводить до згорання державних, юридичних, соціальних гарантій прав і свобод особи, до їхнього обмеження, оскільки тероризм викликає з боку держави контрзаходи і репресії, які не завжди узгоджуються з нормами правової держави. Це ставить під загрозу стан і тенденції прогресивного розвитку суспільства, а так само його життєдіяльність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми, пов'язані з протидією тероризму, виробленням правової політики в цій сфері розглядалися в роботах різних авторів. Явище тероризму багатоаспектне і для того, щоб скласти цілісне уявлення про цей феномен, необхідно досліджувати тероризм з точки зору різних наук, як це зробили українські вчені, представники правових та державно-управлінських наукових шкіл [1—5].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) — з урахуванням міри розробленості цієї проблематики необхідно розкрити поняття, суть і природу тероризму як політико-правового феномену,

розглянути види (типи) тероризму і їх особливості, а також класифікаційну схему форм їх прояву,

розкрити теоретичні основи концепції правової політики у сфері протидії тероризму.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тероризм, за своєю суттю, є заперечення тих ціннісних основ життєдіяльності сучасного суспільства, які визнані світовою спільнотою і закріплені у відповідних міжнародно-правових актах. На початку третього тисячоліття він перетворюється на універсальний і потужний чинник деструктивної дії у світовій політиці. По суті, загроза тероризму грає зараз одночасно дестабілізуючу і інтегруючу роль, абсолютно на інших умовах реконструюючи класичну політичну і правову реальність, тим самим, знаменуючи початок нової епохи.

Тероризм, що перетворився сьогодні на серйозну загрозу для безпеки окремих держав, регіонів світу і

усієї світової спільноти, поставив перед органами влади і законодавцями різних країн проблему пошуку шляхів створення загальнодержавної системи заходів боротьби з тероризмом, адекватній цій небезпеці.

Людською історією неодноразово доведено, що тероризм найчастіше виникає в умовах ускладнення соціально-політичної і економічної обстановки, в періоди криз і формаційних зрушень. Саме таку критичну ситуацію переживають сьогодні багато держав, що актуалізує проблему протидії тероризму в світі [1].

За роки активного протистояння тероризму у світі і в Україні були розроблені ряд механізмів, методів, технологій публічного реагування на потенційні і доконані факти тероризму. У цьому контексті, очевидно, що заходи по боротьбі з тероризмом є пріоритетним напрямом побудови системи національної безпеки. Проте успіх антитерористичної діяльності багато в чому залежить від ефективності і адекватності правової політики держави, яка може бути визначена як комплекс державно-правових заходів, спрямованих на протидію, а, кінець кінцем, на викорінювання тероризму.

При цьому поняття "антитерористична правова політика" концептуалізує політико-правовий аналіз питань тероризму. У ситуації, що склалася, великого значення набувають як питання розуміння і об'єктивного розгляду тероризму, що представляє реальну загрозу правам і свободам людини, громадській безпеці, усьому конституційному ладу держав, так і виявлення причин і умов його виникнення, тенденцій розвитку і поширення. Це може і повинне сприяти визначенню найважливіших напрямів боротьби з тероризмом і створення сучаснішої загальнодержавної системи заходів протидії його подальшого розвитку, яка змінює політичні акценти і орієнтири. Це різко підвищує роль правової політики держави в цілому, і по відношенню до негативних соціально-правових, і до політико-правових явищ зокрема [3].

Тероризм залишається однією з найсерйозніших і поширеніших загроз державної і міжнародної безпеки. Після початку "війни проти тероризму" тероризм і боротьба з ним вийшли в політиці на перший план. Останніми роками в публікаціях з питання тероризму багато говориться про зміщення акценту в місцевій, регіональній і міжнародній політиці у бік забезпечення безпеки. Прямим наслідком стало те, що в громадському сприйнятті, наукових дебатах і політичному дискурсі тероризм виявився нерозривно пов'язаний з Близьким Сходом. Уряди в країнах Європи і Сполучених Штатах прийняли стратегії боротьби з тероризмом, в яких поєднувалися примусові "безпосередні дії" і захисні профілактичні заходи, що реалізуються через ініціативи співпраці держав із зарубіжними партнерами. Але незважаючи на сплеск наукового інтересу до проблеми тероризму і насильницького екстремізму після подій 11 вересня у світі в цілому і зокрема на Близькому Сході і в Північній Африці, публікацій, присвячених контртерористичним стратегіям і заходам, вживаним там на місцевому і регіональному рівні, дуже мало, і належать вони переважно іноземним авторам [5]. Насправді, в публікаціях головним чином говориться про двосторонню і багатосторонню співпрацю Близького Сходу і Північної Африки із Сполученими Штатами або країнами Європейського союзу у рамках "глобальної війни проти те-

роризму" після подій 11 вересня. У деяких матеріалах розглядаються місцеві і регіональні стратегії боротьби з тероризмом, прийняті на Близькому Сході і в Північній Африці, проте мало де можна знайти критичний аналіз цих моделей, заснований на розумінні політики, що проводиться, і ще менше авторів спираються на емпіричні дослідження і фактичні дані

Насправді, за даними Глобального індексу тероризму за 2022 рік в 2002—2021 роках число загиблих в результаті терактів на Близькому Сході і в Північній Африці було найбільшим у світі — більше 96 тисяч осіб. За останні два десятиліття регіон поніс істотні соціально-економічні витрати, пов'язані з тероризмом. Загальний економічний тягар тероризму включає як прямі матеріальні втрати, викликані фізичним збитком, заподіяним майну, виробничим потужностям, устаткуванню і інфраструктурі, так і непрямі витрати, виміряти які набагато складніше. До них відноситься цінність людських життів, соціально-психологічні наслідки тероризму, а також можливості і дохід, упущені через травми і смертність населення, заподіяні терористами [4]. У свою чергу боротьба з тероризмом припускає витрати, пов'язані з впровадженням заходів і стратегій, спрямованих на протидію терористичної діяльності, її запобігання і усунення глибинних причин.

Країни і регіони, в яких впродовж тривалого часу діють терористи або існує загроза тероризму, несуть і інші непрямі, але істотні економічні втрати, такі як зменшення об'єму прямих іноземних інвестицій, потоків туристів, ділової активності, виробництва і доходів у сфері послуг і туристичному секторі, що позначається на темпах економічного зростання. Це особливо актуально для Близького Сходу і Північної Африки, де більшість країн значною мірою залежать від припливу туристів, розвитку сфери послуг і отримання прямих іноземних інвестицій.

Наслідки терористичної діяльності для економіки країни визначаються декількома чинниками, включаючи характер і масштаб кожного терористичного акту, тривалість і стабільність таких терактів, стійкість економіки, а також існуючі в країні системи забезпечення безпеки, економічні і соціальні структури [2].

Ми підтримуємо наукову точку зору, що теоретичний аналіз типів і видів тероризму ускладнюється тією обставиною, що в ХХІ століття в ньому з'явилися "нові" форми та певна політико-правова реакція на них і процес цей далекий від завершення. Пропонується за рівнем масштабності виділити наступні типи та види тероризму:

I. Зовнішній тероризм (міжнародний у широкому сенсі)

а) міжнародний (у вузькому сенсі) тероризм, (контрольований міжнародними терористичними організаціями, здійснюваний на території кількох держав),

б) зовнішній державний терор державних органів,
в) транснаціональний (не контрольований державою, але діючий з позицій цієї країни на території іншої країни);

г) глобальний тероризм (політичний злочин проти всієї світової спільноти)

II. Внутрішній тероризм:

а) внутрішній державний тероризм, який здійснюється державними органами (державний терор),

б) внутрішній недержавний тероризм, або опозиційний (здійснюваний політичними угрупованнями, що знаходяться в меншості)

Крім того, у терористичній організації, можна визначити наступні різновиди тероризму:

- а) ідеологічний, та етнічний,
- б) сепаратистський,
- в) національно-визвольний,
- г) репресивний національний,
- д) територіально-сепаратистський,
- є) релігійний,
- ж) кримінальний [5, с. 98].

Визнаючи, що поняття "антитерористична правова політика" багатозначно, нами визначено наділення його різними визначеннями в залежності від контексту та сфери правового регулювання протидії тероризму. Нами показано, що специфіка цієї діяльності полягає у виробленні та (чи) втіленні в життя правових ідей стратегічного характеру, тобто ідей, що визначають напрями функціонування державно-правового механізму протидії тероризму, в основі якого лежать концептуально оформлені правові ідеї стратегічного характеру, що визначають напрями функціонування державно-правового механізму протидії тероризму. Також ми погоджуємося з думкою тих українських авторів, які визнають, що в Україні поки що немає повноцінної антитерористичної правової політики, адже рішення часом приймаються поспішно і непослідовно, відсутній моніторинг всього позитивного і негативного в розвитку законодавства, реальних суспільних відносин, урахування закономірностей життя українського суспільства.

Таким чином, проведення ефективної антитерористичної правової політики на сучасному етапі розвитку суспільства, є одним з найважливіших чинників його успішного демократичного реформування, становлення в Україні правової держави, національної безпеки, державного суверенітету, забезпечення гарантованої реалізації і захисту прав і свобод громадян.

ВИСНОВКИ

Констатуючи, що на сучасному етапі наукові дослідження відрізняються незавершеністю розробки понятійного апарату у сфері протидії тероризму, враховуючи чинники, що ускладнюють уніфікований підхід до визначення тероризму і його юридичного оформлення, одночасно визнаючи необхідність подальшої розробки загального поняття тероризму, резюмуючи існуючі наукові положення і міжнародний досвід боротьби з тероризмом, з урахуванням досягнутого рівня пізнання в цій області пропонується наступне визначення: тероризм — це політико-організаційна форма екстремізму, породжена певним соціальним протиріччям і проблемами, та являється ідеологічно обґрунтованим неправомірним насильством або загрозою щодо застосування. Припускає злочинну діяльність проти особа і суспільство (його інститутів) шляхом соціально-психологічного залякування в цілях впливу на орган державної влади (світова спільнота) для зміни державної політики в інтересах певних соціальних верств населення.

Класифікація видів тероризму визнається найважливішим прийомом дослідження і виражає особливості методологічного підходу до проблем антитерористичної правової політики. При усьому різноманітті варіантів класифікації, можливостей систематизації їх за різними критеріями в науці відсутня універсальна класифікація видів (типів) тероризму. Виходячи з різноманіття і наявності різних видів (типів) тероризму, признається, що будь-яка форма класифікації носить умовний характер. При цьому теоретичний аналіз видів (типів) тероризму ускладнюється обставиною появи нових видів (типів) тероризму.

Література:

1. Виклики й загрози національній безпеці у контексті геополітичного та гео економічного вибору України: матеріали круглого столу (м. Київ, 3 груд. 2014 р.) / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, к-драглобалістики, євроінтеграції та упр. нац. Безпекою; за ред. Ю. В. Ковбасюка, Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2014. 161 с.
2. Глобальна та національна безпека / авт. кол. В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянчук; за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ при Президентові України, 2016. 784 с.
3. Запорожець Т. Національні інтереси та безпека України в контексті геополітики. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління: зб. наук. пр. 2011. № 3. С. 343—350.
4. Копанчук О.Є. Концептуалізація національних інтересів у сфері міжнародних відносин [Електронне видання] "Державне управління: удосконалення та розвиток" № 10, 2017. Науково-практичний журнал м. Київ. Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=12&y=2017>
5. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). Київ: НАДУ, 2011. 730 с.

References:

1. Bortnikova, O.G. (2014), "The relationship between religious factors and economic development in the context of ensuring national security", *Zbirka dopovidej na Kruglomy stoli. Vykyky u zahrozy natsional'ny bezpetsi u konteksti heopolitychnoho ta heoekonomichnoho vyboru Ukrayiny* [Conference Proceedings of the Round table. Challenges and threats to national security in the context of Ukraine's geopolitical and geoeconomic choices], National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine, pp. 91—94.
 2. Abramov, V.I., Sytnyk, G.P. and Smolyanyuk, V.F. (2016), *Hlobal'na ta natsional'na bezpeka* [Global and National Security], NADU, Kyiv, Ukraine.
 3. Zaporozhets, T. (2011), "National interests and security of Ukraine in the context of geopolitics", *Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Management. Series: Management: coll. of science pr., vol. 3. pp. 343—350.*
 4. Kopanchuk, O.E. (2017), "Conceptualization of national interests in the sphere of international relations", *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, vol. 10. available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?n=12&y=2017> (Accessed 10 March 2025).
 5. Sytnyk, H.P. (2011), *Derzhavne upravlinnia u sferi natsional'noi bezpeky (kontseptual'ni ta orhanizatsijno-pravovi zasady)* [State management in the field of national security (conceptual and organizational and legal foundations)], NADU, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 01.04.2025 р.*